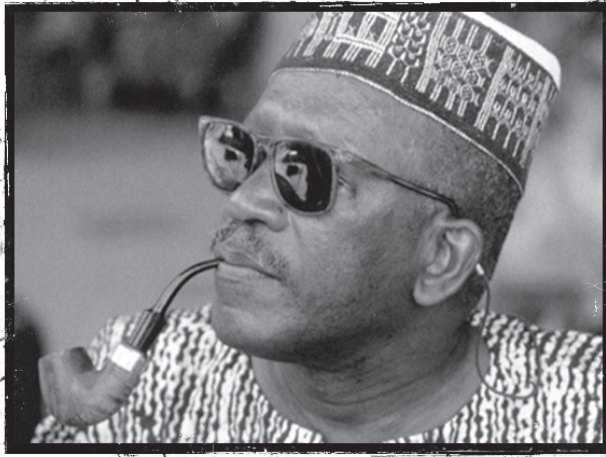

Az Afrika Tanulmányok folyóirat a Nobel-díjasok sorozat végeztével tovább folytatja a híres afrikaiakról szóló rovatát. Magyarország Afrika-lapja ebben mutatja be az ismert és elismert fekete kontinensbeli személyeket, 2012-es első számunkban elsőként a híres filmrendezőket.

Az afrikai filmek atyjaként számon tartott, művészi pályáját íróként kezdő **Ousmane Sembéne** harmincnégy évesen a Kongó folyón hajózva egy látomása következtében döntötte el, hogy filmrendezővé válik. Sembéne tájképeket és mozgó alakokat látott maga előtt, melyeket képtelen lett volna papírra vetni, így vágypai és elhivatottsága által vezérelten filmkészítésre

szánta el magát. Fontos megjegyezni, hogy a tehetségét korábban már regény- és esszéírásban kamatoztató Sembéne korántsem kívánt hollywoodi sikerprodukciókat létrehozni. Céljai kizárólag a fekete kontinensen élők írástudatlanságának megszüntetésére, oktatásban való részvételi arányának növelésére és az afrikai kultúra népszerűsítésére irányultak. Sembéne úgy vélte, hogy a fil-

Ousmane Sembène. Forrás: closeupfilmcentre.com

mek elkészítésével közelebb kerülhet az afrikai lakossághoz, így könnyebben eljuttathatja nekik üzeneteit. A filmrendező sikerre vitte törekvéseit, melyhez nagyban hozzájárultak az ősi afrikai szokások egyes momentumai. A fekete kontinens kultúrája szerint ugyanis a közösség tagjai esténként a tűz körül ülve hallgatták a mesélő, idős bölcs történeteit. Sembène az általa rendezett filmekben töltötte be a mesélő szerepét és kívánt ezen tradicionális szokásokhoz hasonlóan az afrikai néphez szólni.

Ousmane Sembène 1923-ban a nyugat-afrikai Szenegálban látta meg a napvilágot. Rossz magaviseletére hivatkozva 1936-ban elbocsátották az iskolából, tanulmányait később sem folytatta, ugyanakkor az olvasás és a filmek iránt nagy érdeklődést mutatott. A fiatal fiú, tengeri betegsége folytán halász édesapja nyomdokaiba sem tudott lépni, így a család a Dakarban élő rokonokhoz küldte, ahol kőműves gyakornokként dolgozott. A rossz anyagi helyzetére és

az örökös létbizonytalanságra hivatkozva később elhagyta Dakart és a francia tengerpartra, Marseille-be költözött és ott élt 1960-ig. Először munkásként kereste a kenyerét, a kikötőben vállalt nehéz fizikai munkát, a hajók által szállított árukat pakolta éjjel-nappal. Éjszakánként és szabadnapjain marxizmussal kapcsolatos előadásokra járt, valamint a Francia Kommunista Párthoz is csatlakozott 1950-ben.

A Marseille-ben töltött évei alatt Sembène részt vett az indokínai gyarmatosítást ellenző tüntetéseken és támogatta az Algériai Nemzeti Liberális Front Franciaországtól való függetlenedési törekvéseit is. Sembénere nagy hatással bírtak az akkori kommunista írók, köztük az ideológiával rokonszenvező legenda, Ernest Hemingway is. Első regénye (*The Black Docker*) is franciaországbeli tartózkodása során született, melyet később öt novella, öt rövid történet és számos film követett.

Sembène tisztán látta az afrikai politikai, illetve társadalmi helyzet javításának, valamint a gyarmatosítók által megcsorbított ősi afrikai kultúra felélesztésének égető szükségességét. Ennek köszönhetően Szenegál függetlenedését követően, 1960-ban visszatért szülőhazájába. Pár évvel később Oroszországba utazott, ahol a Gorkij Stúdióban a professzionális filmkészítés technikájának elsajátítására nyílt lehetősége. Újra hazatérve 1963-ban lefor-

gatta első filmjét, melynek a posztkolonialista szenegáli társadalom bemutatása volt a központi témája. Sembéne a következőképpen szóló nézőihez: „Az afrikai nép az én közönségem, a Nyugat és a többiek csak üzleti célként funkcionálnak” (Africa is my audience while the West and the rest are only targeted as markets.).

Sembéne munkásságának köszönhetően az egész világ megismerhette az afrikai sokszínűség varázslatosságát és kaphatott szélesebb képet a fekete kontinens társadalmi helyzetéről. 1963-ban bemutatott Borom Sarret című tizennyolc perces kisfilmje minősül az első olyan alkotásnak, melyet fekete afrikai rendező vitt mozivászra. A főszereplő (Borom Sarret) egy sanyarú körülmények között élő, szegény ember, aki lovaskocsijával utasokat szállítva tesz szert némi jövedelemre. A szolgáltatásért cserébe fizetséget közvetlenül viszont sosem kér, ebből adódóan az utasok a legtöbb esetben nem fizetnek. Sarret viszont kénytelen megérteni azt a tényt, hogy hiába szeretne pénzt kapni a fuvarért cserébe, ha ezt nem jelzi utasai felé, nem fog fizetséget kapni. Egy napon Sarret egy férfit vesz fel utasként, aki halott gyermekét kívánja a temetőbe vinni. Az apa viszont érvényes iratok hiányában nem tudja eltemettetni fiát. Sarret segítségével a halott fiú teste bekerül ugyan a temetőbe, de elföldelni nem tudják, így Sarret a földön hagyja a testet és továbbindul. Következő utasának kiváltképp örvend a fuvarozó, hiszen egy jól öltözött úriembert kell a város egyik gazdag negyedébe szállítania. Ám a kecsesítő alkalom mégis kudarcba fullad. Egy rendőr bírságolja

meg Sarretet, büntetésként pedig elveszi a lovaskocsit. Hazaérve Sarret elpanaszolja feleségének, hogy se pénze, se kocsija nincs többé. A feleség Sarretre bízva gyermeküket, ő pedig elindul, hogy legalább ennivalóra némi pénzt szerezzen. A film végén kimondatlan, de egyértelmű tény, hogy Sarret felesége kizárólag prostituáltként képes megkeresni a család napi betevőjét.

Ousmane Sembéne további filmjei a következők: Niaye (1964), La Noire de... (Black Girl 1966), Mandabi (1968), Xala (1975), Ceddo (1977), Camp de Thiaroye (1988), Guelwaar (1992), Faat Kiné (2000), Moolaadé (2004). Az Egyesült Államok egyetemén műveit a Nobel-díjas Whole Soyinkával és Chinua Achebével említik együtt. Számtalan díj (többször nyert a híres Velencei Filmfesztiválon) és elismerés mellett a nevéhez fűződik a kétévente a burkina faso-i Ouagadougouban megrendezésre kerülő filmfesztivál megalapítása (1969). A legendás rendező 2007-ben távozott az élők sorából.

Zola Maseko a híres dél-afrikai rendező is számos díjat zsebelt be a Sembéne által létrehozott ouagadougou-i filmfesztiválon. Maseko száműzetésben élő szülőktől Sváziföldön, 1967-ben született. Szülőhazájában és Tanzániában járt iskolába, később csatlakozott a Dél-afrikai Köztársaságban élő fekete afrikaiak pártjaként elhíresült (akkoriban betiltott) Afrikai Nemzeti Kongresszus Umkhonto We Swize katonai mozgalmához. Diplomát az Egyesült Királyságba való költözését követően a National Film and Television School, Beaconsfield intézményében szerzett

Zola Maseko. Forrás: africa-zola.com

filmszakon 1994-ben. Még ugyanebben az évben visszaköltözött Dél-Afrikába, és leforgatta *The Foreigner* című rövidfilmjét, mely a hazájában meglévő ideggyűlölet témáját ölelte fel.

A sors kegyetlen fintoraként könyvelhető el azon eset, mikor 1996-ban Masekot, hazafelé tartva fegyveres támadás érte. Egy ideggyűlöelő támadó kétszer lőtt rá a rendezőre, aki szerencsére nem sérült meg. A merénylő – mint ahogy az később tett vallomásából kiderült – egy külföldi-ellenes csoport tagjaként Masekot is „idegennek” vélte, ezért nyitott rá tüzet.

Maseko egyik leghíresebb alkotása a *The Life and Times of Sarah Baartman* igaz történeten alapuló 53 perc hosszú film, mely egy húsz éves fiatal lány gyarmati időkbeni életét dolgozza fel.

A film 1810 és 1815 között játszódik, Sarah Baartman Fokvárosból Londonba való utazását a fekete afrikaiak alsóbbrendűségét, valamint a fekete bőrű nők nemiségét mutatja be. Négy évvel Londonba érkezését követően Sarah-t Franciaországba viszik, ahol többek között különböző orvosi kísérletek alanyaként is kénytelen helytállni. Az európaiak által képviselt rasszizmust és a fekete afrikaiak emberszámba nem vételét Sarah nem bírta tovább, így a kísérletek kezdetét követő évben, 1815-ben meghal. Nemi szerveit és agyát a tudomány nevében a de l’Homme nevű párizsi múzeumban állították ki.

A szívbemarkoló történet számos rangos elismerést hozott Maseko számára, 1999-ben elnyerte a legjobb afrikai dokumentumfilm díját a Pán-afrikai Filmfesztiválon. Szintén ebben az évben a Milánóban rendezett Afrikai Filmfesztiválon is a legjobb dokumentumfilmnek választották művét, 2001-ben pedig az Annual African Literature Association Conference Film Fesztivál nyertese lett.

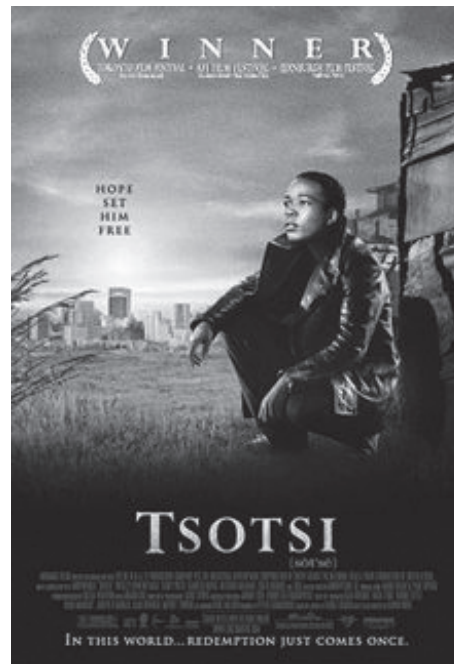
Maseko alkotásai időrendi sorrendben a következők: *The Foreigner* (1997), *The Return of Sarah Baartman* (2002), *Children of the Revolution* (2002), *A Drink in the Passage* (2002), *Drum* (2004).

A Dél-afrikai Köztársaság viszont nem csak Maseko, hanem egy másik sikeres filmrendező, **Gavin Hood** munkásságára is méltán lehet büszke. A fehérbőrű, johannesburgi születésű, színészként is tevékenykedő Hood világhírnévre *Tsotsi* (2005) című alkotásával tett szert. A film 2006-ben elnyerte a legjobb külföldi filmnek járó Oscar-

díjat. A pszichothriller cselekménye egy johannesburgi külvárosi negyedben játszódik. A történet főszereplője egy, a múltját teljes mértékben elfelejteni kívánó, emlékeit elfojtó tizenkilenc éves fiatalember, akinek beszédes álneve Tsotsi, mely a gettóban használt szlengben banditát jelent. Tsotsi egyedül kénytelen megbirkózni a felnőtté válás adta nehézségekkel, hiszen kisgyermekként elvesztett szülei helyett az utca nevelte őt fel. Tsotsi gyermekkorát a nélkülözés jellemezte, nem csak anyagi, hanem érzelmi és társadalmi szinten is. A jövő kilátástalansága és az emberektől való félelem kizárólag szomorú és frusztráló mindennapokat hoz a fiú számára. A fiú rendelkezik ugyan haveri körrel, társasága viszont hozzá hasonlóan antiszociális sötét múlttal bíró emberekből tevődik össze, akik nem éppen jelentenek kedvező hatást Tsotsi lelki fejlődésére. Egyik este a helyi bárban történő jelentős alkoholmennyiség elfogyasztása után Tsotsi egyik „barátja” a fiú múltjáról és valódi nevééről érdeklődik. A kérdezősködés régi sebeket tép fel a főhősben, aki megpróbálja leállítani egyre agresszívabbá váló társát, de nem jár sikerrel. A feldúlt fiú végül megelégedi ismerőse viselkedésével és leüti őt, majd elmenekül. Tsotsi csak fut a szakadó esőben és fájdalmas emlékeinek feltörő sorát próbálja csillapítani, végül egy fa tövében összeomlik. Egy BMW-t vezető hölgy áll meg a helyszínen, amikor Tsotsi fegyvert szegez rá és elrabolja az autóját. A szürke BMW-t vezetve hirtelen felsír egy gyermek, a fiú elveszíti uralmát a jármű felett és összetöri azt. Kitámolyog a roncsból és elindul, aztán mégis visszafordul a gyermek sírá-

Gavin Hood. Forrás: <http://trialx.com>

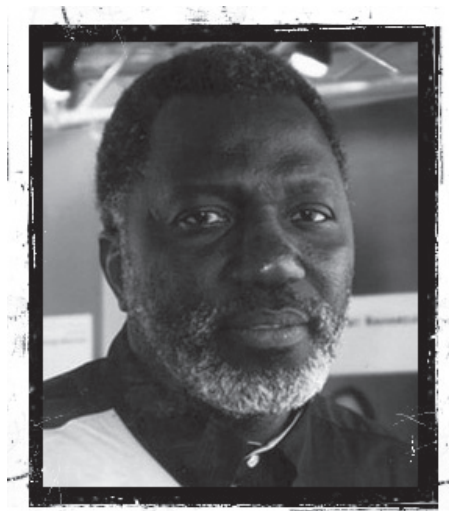

A Tsotsi plakátja. Forrás: wikimedia.org

sára, a szituáció ugyanis idegen érzéseket ébreszt fel benne. Tsotsi hezitálva ugyan, de egy nagy bevásárlószatyorban mégis magával viszi a csecsemőt. Először úgy véli, hogy egyedül is képes lesz gondoskodni a gyermekről, később viszont világossá válik számára, hogy ez lehetetlen. Anyát keresve a gyermeknek Tsotsi a közösségi vízcsapnál kiszemel egy nőt, akit hazáig követ, majd fegyvert szegezve rá a csecsemő szoptatására kényszeríti őt. A férjét a közelmúltban elvesztő fiatalasszony egyedül neveli saját gyermekét, némi jövedelemre pedig varrónőként próbál szert tenni. A hölgy először rendkívül megriad Tsotsi viselkedésétől, de végül vállalja az idegen csecsemő felnevelését. A két fiatal kapcsolata az idő elteltével folyamatosan javul, mely Tsotsi lelki világára és múltbéli történéseinek feldolgozására is pozitívan hat.

Gavin Hood a Witwatersrand nevű johannesburgi egyetemem tanult és szerzett jogi diplomát, majd az Egyesült Államokban a Kaliforniai Egyetemen folytatta tanulmányait, ahol a filmzés mesterségét sajátította el. Hood a rendezést a dél-afrikai egészségügy megbízásából rövid, oktatási célzatú filmdrámák készítésével kezdte. Az *A Reasonable Man* című bemutatkozó filmjével, 1999-ben debütált. További sikereket ért el a hollywoodi színészeket is szerepeltető *X-Men* kezdetek: *Farkas* című film rendezésével. A 2009-ben bemutatott, képregények alapján készült mozifilmben Hugh Jackman játszotta a főszerepet.

Gavin Hood további filmjei a következők: *In Desert and Wilderness* (2001), *Rendition* (2007), *Tough Trade* (2010).

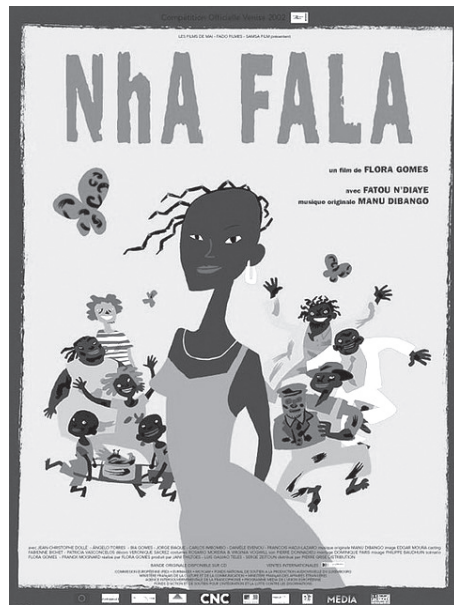
Flora Gomes. Forrás: mubi.com

A bissau-guineai születésű filmrendezőre, **Flora Gomes**re is nagy hatást fejtett ki Ousmane Sembéne munkássága, Gomes példaképként tekint a szenegáli rendezőre. Az 1949-ben született bissau-guineai rendező írástudatlan szülők gyermekeként a portugál gyarmatosító rezsim idejében, az európai uralommal ellentétes szellemben cseperedett fel. Gomes középiskolás korában hagyta el szülőföldjét, Kubába utazott, ahol a Cuban Institute for Arts-on filmzést tanult. Tanulmányait Szenegálban folytatta, a helybéli filmrendező és filmtörténész, Paulin Soumano Vieyra segítő tanácsai mellett.

Gomest 1974-ben érte az a megtiszteltetés, hogy lefilmezhette szülőhazája függetlenné válásának ünnepét. Bissau-Guinea gyarmati sorból való felszabadulását követően számos szocialista országbeli riporter és filmrendező látogatott el a szabadságát elnyert államba, akiknél Gomes asszisztensként tevékenykedett.

Flora Gomes 2002-ben vitte vászonra *Nha Fala* (Az én hangom) című musical filmjét, mely az 59. Velencei Nemzetközi Filmfesztiválon is a jelöltek között szerepelt. A film egésze a szabadság kérdéskörét öleli fel, a főszereplő énekes hölgy ugyanis elhagyva hazáját, Bissau-Guineát, Franciaországba megy tanulni. Mielőtt viszont Vita elindul Európába, elköszön a falubeliektől és családjától. Édesanyjának megígéri, hogy az őket sújtó átok miatt soha sem fog énekelni. Az ősi átok szerint, ugyanis ha Vita vagy bármely nőnemű családtagja énekelni kezd, arra halál vár. Vita mégsem lesz képes betartani anyja intelmeit, szerelmes lesz ugyanis egy párizsi zenészfiúba, akinek biztatására elkezd énekelni. Vita sikeres énekesnőként elhatározza, hogy kedvesével visszatér szülőföldjére, ahol áltemetést szervez magának megszabadulva ezzel a családjának szenvedést okozó ősi átoktól. A történet végén minden jóra fordul, Vita és francia kedvese boldogan tervezhetik a jövőt.

Gomes saját bevallása szerint filmjével Afrika szabad, színes és barátságos oldalát kívánta megmutatni. A filmrendező a fekete kontinens új generációjának a szabadság érzésével átítatott vidám énekét és táncát vitte vászonra. Gomes hisz abban, hogy egy szép napon véget ér az afrikai nemzetek közötti harc és a békében élő fekete kontinensbeli népek összefogása emeli majd magasba az afrikai kultúrát. A Flora Gomes által rendezett egyéb filmek időrendi sorrendben a következők: *O Regresso de Cabral* (1976), 1977 – *A Reconstrução*, co-directed with Sergio Pina (1977), *Anos no Oça Luta*, co-directed with Sergio Pina (1978), *Mortu Nega* (1987),

A Nha Fala plakátja. Forrás: flickr.com

Udju Azul di Yonta (1992), *A máscara* (1994), *Po di Sangui* (1996), *As duas faces da guerra*, co-directed with Diana Andringa (2007).

Egyértelműen elmondható, hogy az imént bemutatott filmrendezők híresebb alkotásaikkal a 19. század második felében inkább elfeledettnek mondható, manapság pedig egyre több figyelmet kapó, az emberiség bölcsőjének is nevezett Afrikát próbálták a köztudatba emelni. A fekete kontinensre viszont nem csupán felhívni szerették volna az emberek figyelmét, hanem Afrika nyers valóját, a fekete afrikaiak egyéb nyugati társadalmak által való kirekesztettségét, valamint a kontinens határtalan természeti sokszínűségét és az ott élők vidámságát kívánták ábrázolni. Az idő előrehaladtával természetesen nem csak a kontinens maga, hanem a róla alkotott képek és tapasztalatok is változ-

tak. Arra azonban, hogy a személyes vélemények, társadalmi-, gazdasági- és politikai helyzetről adott információk milyen irányba formáltak és formálják Afrikát, nem adható egyértelmű fekete vagy fehér válasz. Tény viszont, hogy az említett filmrendezők mindegyikére méltán lehet büszke Afrika, hiszen minden egyes alkotásukkal közelebb vitték a nézőket a fekete kontinens igaz valójához.

Felhasznált irodalom

<http://www.nytimes.com/2007/06/11/world/africa/11sembene.html>
http://www.encyclopedia.com/topic/Ousmane_Sembene.aspx
<http://www.brightlightsfilm.com/42/borom.php>

<http://www.mtholyoke.edu/courses/sgadjigo/>
<http://movietex.net/zola-maseko-biography/>
http://www.africavenir.org/index.php?id=32&tx_ttnews%5Btt_news%5D=1646&cHash=a27b38901df323fcd99e21124287eb1
<http://icarusfilms.com/new99/hottento.html>
<http://www.tribute.ca/people/gavin-hood/16345/>
http://watsoninstitute.org/events_detail.cfm?id=1018
http://ec.europa.eu/development/body/publications/courier/courier196/en/en_056.pdf
<http://cineuropa.org/2011/vd.aspx?t=video&l=en&did=1122>
<http://dynamicafrica.tumblr.com/post/16015085784/b-sama-nha-fala-my-voice-nha-fala-is-a>
<http://www.mediaupdate.co.za/?IDStory=41038>

Keep your friends close – and your rivals even closer.” Nelson Mandela

Emerging Africa

14–16 June 2012
University of Pécs, Hungary

Information: István Tarrósy
E-mail: tarrosy.istvan@pte.hu

The conference is planned to provide a bi-annual forum for African, Western and Central/Eastern European scholars to discuss a selected circle of inter- and multidisciplinary issues in social sciences and humanities on Africa in the 21st century. The event intends to strengthen the active involvement of the

young Africa Research Centre of Pécs to the network of European Centres of African Studies – in particular within the Visegrad community in Central Europe – and to provide fresh thoughts/approaches to international and Hungarian think tanks of different fields, as well.

www.africa.pte.hu